

Штаб отамана Махна

Леонід Полтава

1

Розковані коні сповзали у яр,
Спливали з потоками талого снігу,
І зойкав поранений Рудь-комісар,
До рани-вогню прикладаючи кригу.
Поїхав по хліб — а натрапив на смерть:
Більш смерти, як хліба у цій Україні...
Спливають сніги. Розповзається твердь.
Чи Рудь на підводі, чи вже в домовині?
Мерці не керують. Тож коні бредуть
Самі, до своїх, — недовомлені змовці —
В господарський стан, по прекрасну біду
По завчені сідла і шпори махновців.

2

Три ночі блукає Рудь
З петлюрівської частини.
Сніги, наче мертва ртуть,
Долини, мов домовини;
Пече у плече рушниця:
— Тримайся своїх, юначе! —
Лиш місяць, немов лисиця,
В холодному небі скаче.
Іде, як у казці, Рудь —
Козак, що згубив частину:
Направо ступнеш — заб'ють,
Наліво ступнеш — загинеш;
Праворуч — самі червоні,
Роззорені Ванька і Катька...
Ліворуч — скажені коні
Махна — бездітного батька.
В ярузі спинився Рудь:
Ні впасти, ні йти не сила.
У небі росте каламуть,
Долини, немов могили;

Зсуваються темні хмари
Груддям із небесної ями,
Вже чути й лопати удари —
То грім гуркотить над снігами.
І чує зненацька Рудь:
В долині скрипить підвода,
І бачить, що коні йдуть
Якимсь дивовижним ходом;
І вийшов Рудь на дорогу,
Щоб брата зустріти нині!..
Широка земля для Бога,
Вузенька вона для людини.

3

Уночі, коли місяць апріль
Вибігав у степи крадькома,
Лютим вовком завила метіль —
З комісаром вмирала зима.
І сказав комісару козак:
— Так його, ще й отак-перетак!
Доведеться загинуть удвох —
Мабуть, з Леніном змовився Бог...
Вже нема ні моїх, ні твоїх,
Ні харчів, ні набоїв, ні ніг.
Ранен ти? Лиш тому, не забудь, —
Я тебе не прикінчую, Рудь.
І над братом схиляється брат,
Чує серце, що б'ється не в лад.
Попід черево коні в снігу.
Зачепилася ніч за дугу.
А вони сплять на возі удвох,
І не знають про них ані Бог,
Ані ці здичавілі поля,
А ні ця — найрідніша ж! — земля...
Лиш метіль, як прощальні хустки,
Що тріпочуть у рідних полях,
Та зірки, аж криваві зірки —
Наче кров на прощальних хустках.

4

Над хвилями Чорного моря,
Посивілого в мороз,
І лагідний, і суворий
Ішов в Україну Христос.
Долонею стишував води,
Засвічував зоряний рай,
І хмари руками розводив,
Забутий шукаючи край.
І тільки святою стопою
Діткнувся крутих берегів, —
Спливли легкотанучим лоєм
Залежані плями снігів;
І тільки ступив — заспівали
Предивно-зелені гаї,
І скригнуло жалібно рало,
Покинуте у кураї;
І скаржились пустки-облоги:
"Коли Ти вже спиниш зиму?"
І падали биті дороги,
Мов килими, в ноги Йому.

5

Не сів на недужу підводу,
Що тихо полями брела.
Услід їй пішов.
І підходив
Христос до якогось села.

6

На четвертину кімнати — розпарене тіло печі.
У ній гуготить і клекоче вогонь, кип'яток та узвар.
Єдина вона господиня, єдиній ніхто не перечить,
Хіба що з кутка напівсонно коли захрипить самовар.
Від печі — столи предебелі, не тесані столярами,
Здається, вони на привіллї столами з землі і росли:
Коріння — покручені ноги, гілля — задошковані рами,
На скатертях, шитих квітками, сто плям самогонки-смоли.
Та плям і не видно за густо поставленими мисками,
В яких холодець дриговитий та борщ, як відлуння пожеж,

Стрючки зарізяцького перцю — вогненними язиками,
Шклянки і пляшки поміж ними — загонами вірних стеж;
Оголена дівка-цибуля, товсті оселедці ув отці,
Наквашеної капусти возводиться царська гора...
Так от де зібралися хлопці, підвипили, чортові хлопці, —
Вітри, невгамовні гуляки з-над Чорного моря й Дніпра!
А він — у кутку з образами, щупленький і ледве помітний,
Сидить, не куштуючи страви, вдивляючись у вікно,
У туго затягнутім френчі, з чолом, поруділим і пітним,
Учитель, що учить бандитів — задуманий батько Махно.
За стінами — вірні тачанки і невідмовні "максими",
При боці — зручний парабелюм — єдиноутробний брат,
І хлопці оці, дядюги, що, хати пустивши з димом,
Пішли з ним в огонь і в воду, вивірені стократ.
Куди їх вести серед степу? Для чого, для кого, до кого?
Хіба ж їм тут мало сивухи, оцим жерунам, що жують,
Що тиснуть в горлянку ковбаси, що мають в обрізі — Бога,
А в серці — страшну пре байдужість, або ще страшнішу лють.
Перемело вже? Дурниця! Мете ще петлюрівським снігом
І снігом червоних московців по всій Україні мете.
Говорять: у Менську й Варшаві настала воєнна одлига...
Дурні поговори! Тут — слава і хлопці, і сало, і степ!
Що ж завтра, задуманий батьку? Що ж завтра? — тачанка і коні,
Маршрути — як шибениць петлі, душа — під усі вітри.
А будь вони всі прокляті: зелені і сині, й червоні!.. —
І впало, мов люта ґраната, підвипите слово: "Замри!"

Промова батька Махна

— В душу, в гроб, у печінку й тіло,
В кості, в кров, у отця і мати,
В Бога, в чорта, у ребра й жили,
В б... — Марусю, в її кровать!
Слухай, Рудь!
Вилітай із хати —
Інформацію нам веди! —

Знову чавкіт. Та піч горбата. Та зіпрілі її зади

Даремно тих коней відбили червоні!
Вони не забудуть ніколи Махна!..—
Не треба шукань, небезпек і погоні:
Не встиг іще Рудь відійти від вікна,
Як віз підкотивсь до махнівської хати,
А в ньому, на дошках кривавих, навznak,
Лежать непритомні, нерушні два брати:
Німий комісар і замерзлий козак.
Рудь вибіг,
до них! —
упізнав, і зненацька
По конях ударив, пустивши в алюр,
І віз покотивсь несподівано хвацько,
Пірнаючи в хвилях весняних баюр!
Рвонувся Махно, і зірвалися хлопці —
Пройдисвітки-відьми та вітру сини,
І Рудь опинився в роздертій сорочці,
Як крикнув Махно:
— Зупини!

8

Обоє живі, а звестися нездібні.
Над возом схилились зубаті роти:
— Щось, Руде, на тебе занадто подібні?.. —
Бандит обізвався: — Брати.
Ага!.. Так стріляй же! Це ж наші враги! —
І степ, наче здіблений кінь,
Копитами блискавку бив навкруги,
Розколюючи далечінь.
І батько здригнувся від реготу: — Ріж!
Дивися ж: тризуб і зоря!.. —
І падало слово, як щерблений ніж
У душу плугатаря.
І третій тоді натискає курок:
Вже зроду не встануть брати.
І кинув Махно, відійшовши на крок,
Спокійно й байдуже: — Ти.
Рвонув парабелюм.
Схитнувся бандит.
Три брати — а смерть одна.

Хитались і в'яли в розпуці сади...
І чути було з штабового вікна
Брязчання склянок, ремигання ротів,
Задушливе дихання печі...
Чорним вороном вечір летів,
Дев'ятсот дев'ятнадцятий вечір.

9

Зима угиналась від горя,
І в путь, без віночка із рос,
По хвилях суворого моря
Ішов у минуле Христос.